

M. NEMZETI
ACADEMIA

FIGYELMEZŐ

az egyetemes literatura' körében.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA**.

Pesten.

Januárius' 17d. 1837.

2. szám.

Tartalom: Magyar literatura. Visszatekintés literaturánkra az utolsó hat évben. Második közlés, 9. l. Orvostudomány. Chelius' Sebésztsége, ford. Bugát Pál. (D. Scheder Ferencz), 11. l. Vallás. Albach' prediká-
cziói, ford. A. D. G. (Ugyan attól), 13. l. Német literatura. Történettudomány. Münch: A' legújabb
idők' története, 14. l. Klüber: Görögország' története, a' szabadsági háboru' kezdetétől, 15. l. Tudós
társaságok, 16. l. Bibliographiai jelentő, 16. l.

MAGYAR LITERATURA.

Visszatekintés literaturánkra 1830-6.

(Folytatás).

Érdekeltük első lapunkban az academiát. Mióta az felállt, ő ada legtöbb ösztönt tudományos munkálkodásokra, mint történeteiből ki fog tetszeni, mellyeknek vázlatát olvasóinkkal közölni el nem mulasztandjuk; 's ugyan ő adott négy rövid év alatt saját esz-
közléséből vagy költségein számos munkát is, melly vagy hiányt pótol, vagy gazdagítja 's előbbre viszi a' literatura' egyik másik ágát, vagy végre számos ismereteket terjeszt, 's új gondolatok' 's következesek' csiráit. Illyenek név szerint a' m. tudós társaság' Évkönyvei, mellyekből 1833-ban 's 1835-ben jelent meg egy egy kötet, 's különösen honi politicalai és literaturai történeteinket, a' régiség-, természet- és szám tudományt beceses új adatokkal és combinációkkal gazdagítja. Illyen a' Tudománytár, mellynek 1834-től a' m. év végeig megjelent (tizenegy) kötetei a' legtöbb tudományokat, valamint az egyetemes literaturát befoglalván körökbe, számos ismereteket

honosítottak, 's honosítanak folyvást. Ide tartoznak Győry Sándor, Babbage, Bugát, Szlemenics és Balogh Pál' mathematicai, orvosi, törvényi 's philosophiai dolgozásaik; ide a' különféle nyelvtudományi munkálatok, mellyek az intézet' egyik fő rendeltetésénél 's környülményink' sürgetőss voltánál fogva nem kis terjedelmet nyertek; 's e' részben az academia' Helyesírását, Zsebszótár című igen bő szótárát, philosophiai és mathematicai műszótárait, Csató Pál és Nagy János' igen beceses pályairatait nyelvünk' szóképzőiről és ragairól, a' magyar tengeremelléki olasz iskolák' számára Császár' grammaticáját, a' magyar nyelvtanításra nézve valóságos nyereségeknek tarthatni. Ide járulnak még Sallust' és Horác' fordításaik, Kazinczy' eredeti munkáinak is már megindult gyűjteménye; 's a' jelenkor' egyik, nyelvünkre 's literaturánkra nézve egyformán nagy befolyású intézetének, a' játékszínnek, eredeti 's fordított jeles dramai művek által, gazdagítása: mert az academia által megnyitott Eredeti játékszínből öt, a' Külföldiből tizenhárom kötet látott e' négy év alatt napvilágot. A' számos, majd minden osztálybeli tudományos munkák' említése,

mellyek sajtó alatt vannak, vagy azt várnak, nem ide tartozik.

De egyes írónk' magányos iparkodásaiknak is nem keveset köszön a' literatura e' rövid időszakasz alatt. Mindenek előtt nyelvünk' tanulására nyújtottak segéd kezeket, kezdőknek szánt könyveikkel: Szalay Imre (kinek munkácskája német, tót, horvát, szerb, oláh, vend nyelveken is megjelent), gr. Mailáth János, Nagy János, Grailich Friderik, Vörösmarty Mihál, Kecskeméti Csapó Dániel, Fogarassy József, Csató Pál, Császár Ferencz, Kiss Pál, Ürü János, Vajda Péter, Töpler Edvárd stb., noha különböző szerencsével, mindazáltal tudományi tekintetben Nagy', Vörösmarty', 's tán Vajda', a' módszert tekintvén pedig Töpler', Kecskeméti, egy részt Ürü' könyveik érdemelnek nagyobb figyelmet. Szótáraink' szinte szaporodtak, mindenek előtt Kresznerics' igen jeles származtató szókönyvével, Kassai és Dankovszky' igen különböző érdemű —, úgy Richter' és Fogarasy' szótárakkal; egyes tekintetek szerint készültekben sem volt szükség; így Puky (másodsor), Fogarasi D. János (kétszer), Szekrényesy' törvénytudományi —; Bitnitz gazdasági —; Bugát és Schedel orvosi műszótárakat adtak; 's Kunoss a' Szófüzérben az új v. fölélesztett szavakat, a' Gyalulathban pedig az idegen szavakat pótló m. szavak' gyűjteményét. — Ide tartozólag még a' magyar nyelv' metaphysicáját kell érdekelnünk Fogarasytól, Kerekes Ferencz' könyvét „Értekezés és kitérések“ czímmel; 's nyelvünk' történeteire nézve Horvát István' czikkelyeit a' Tudom. Gyűjt. számos kötetiben.

A' philosophia nem igen akar lábra kapni. Péterfi Károly a' philosophia' történeteit kezdte rajzolni; 's Fejér metaphysicát adott 's a' philosophia' propedeuticáját. Mint philosophiai munkák említendők még itt Weselényi' Balítéletei, 's Jósika' Iránya és Várolatai.

A' neveléstudomány is régi parlagságában hever. Minden a' mi ide tartozik, a' következőkből áll: Niemeyer' könyvének Chimani' kivonata szerint készült fordítása, 2d. kötet, Ángyán Jánostól; a' Lesnyánszky által kiadott Didactica és Methodica; Wargha István, Zsoldos és Beke' értekezéseik nevelésünkről külön tekintetben, Kunoss' Alapvonatai, 's Salzmann' Rákkönyvecskéjé-

nek fordítása. Egyéb, gyermekek' 's az ifjúság' számára készült, erkölcsre, magaviseletre tanító és olvasókönyveket Benczúr (Sár-ga könyv), Jaisz Pál (365 oktató feltétel), Lencsés, Sebők (tisztelkedés' mestersége; mivel társalkodó), Benke (Világ és ember' esméretére vezető oktatásai egy atyának), Szatthmáry Király József (Különf. rövid történetek), Bouilly' fordítója (Új elbeszélések), 's Beöthy Zsigmond (Koszorú) adtak.

A' hittudományi és vallási literatura, melly az egyházi értekezések' megszüntével valóságos csökkenést szenvedett; élenkebben kezdte mozogni, mióta Guzmics az eléggé nem kedvelhető Egyházi Tárt, Kovács Mátyás, a' későbbben Oswald által folytatott Egyházi Folyóírást indították meg; mellyeket a' reformatusok' részéről Salamon' Erdélyi predikatori Tára követett. Ezen időszakban fejezte be Szűcs Lajos az ismeretes Áhitóság' óráit (Buda, 8 köt. 1831); ezen, 's Albach' imádságos könyve' fordításán kívül kitünőbb figyelemre méltó semmi sem jelent meg az ascetica' körében; noha a' részint első, részint ismételt nyomtatások' száma e' nemben igen sokra megyen. Maga a' hittudomány és tanítás a' következő munkákkal öregbült: Breznay (reform.) az egyház' történeteit adta; Somossy (ref.) a' dogmat. theológiát (másodsor); B. Szepessy Ignác: „A' keresztyéni tudományt rövideden“; Rác András „Ágazatos theologia“ czím alatt a' keresztyén kathol. religiónak hitügylő igazságait; 's Szalay Imre „az egész keresztyén hittudományt katechetai tanításokban, a' 7-d. német kiadás után (Pest, 1833, 5 köt.; 1834 másodsor). Egyházi beszédek a' catholicusok' részéről ezek jelentek meg: Szalay Imre' gyűjteménye, (hat kötet, 1831—4; mindenik kötet többször ez idő alatt); „a' rosnyói püspöki megyében 1831-re kiadott egyh. beszédek; Gegő Nicephor' egyh. beszédei 's Albachéinak fordítása (l. a' mai számban alább); a' reformatusok' részéről, igen számos egyes predikációkon kívül: Péczeli József erkölcsi predikációi, fia Péczeli József prof. által kiadva (4 köt.), Kolmár József ker. katedrai tanításai (2 köt.), Földvári József' predikációi, 's Kiss Ádám' egyházi beszédei (2 köt.). A' biblia három új kiadást ért; egyikének eszközlője b. Szepessy Ignác, Káldi György' új testamentomát újra dolgozva (eddig 2 kötet.);

Károli Gáspáré Patakon jött újra Sadban (1835) 's még újabban Pesten, Károlyi Istvánnál 4edh. Egyes részei közül Guzmics a' Zsoltárok' új fordítását adta Egyházi Tára mellett. Az ugy nevezett szent historiák' újra nyomtatott se regében Kazinczy Ferenczé tünik ki (Szent történetek, az ó és új testamentom' könyvei szerint, Patak, 1831.). Végre, mint vegyes tartalmu gyűjtemények, de nem folyóirások, említendők még a' „Rosnyai egyházi töredékek“ (eddig 5 füz.) 's a' „Pesti nevendék papság' magyar iskolájának munkálatjai“ (3 köt.). Adja az ég, hogy a' kor' haladtával 's talán előmenetelével is ezen ifju egyesület' buzgósága el ne hűljön, 's így a' vallás' literatúrája, összeállításának ezen túlra is igen jeles művelőket köszönjön.

(Folytatása következik).

Orvostudomány.

1) *Sebészség, melyet előadási kézikönyvül kiadott Dr. Chelius M. J. heidelbergi prof. A negyedik öreghített és javított kiadat után a' pesti m. k. egyetembeli orv. kar iskolai használatára fordítá Bugát Pál, orvos dr., személyes mester, a' m. kir. egyetemenél sebészek' számára az élet-, közöns. kór- és gyógy-'s a' gyógy-szertudomány' r. prof., a' m. t. társaság' r. tagja. Első kötet. A m. t. társaság' költségeivel. Budán, a' m. k. egyetem' bet. 1836. n. 8r. 349 l. Ára 1 f. 30 kr. cp.*

Ime ifjúi élénkséggel látjuk Bugát professort folytatni ama' nagy munkáját: egy egész roppant tudományt, annyi sok' és fellette különböző ágaiban, rendszeres következetességgel és összefüggésben nyelvünkön megszólaltatni. Először a' Boncztudományt nyertük tőle, physiologiai 's műnyelvi tekintetben ábécéjét a' kidolgozandó tudománynak; követték ezt a' közönséges kórtudomány 's diaetetica — mind kettő sok sajátossággal elveiben is, 's épülve egy saját physiologián, mely, mint reményleni szabad, a' gyógyszer tudomány nyal 's közönséges gyógytannal együtt, miket a' tisztelt férfiú szinte saját kéziratái szerint tanít az egyetemnél, nem sokára világot fog látni. Ezekhez járult az általa, referenssel együtt, kiadott Orvosi Tár, melyben a' különös gyógytánt (therapia specialis) tárgyazó számos dolgozatai 's egy személyi terminologia által a' gyakorlati részekre nézve is megtörte nagyjában a' pályát; most pedig egy terjedelmes de

egyszersmind tömött 's igen gazdag sebészi munka' fordítását vesszük tőle a' m. tudós társaság' gyámolító segédelmével, mely legközelebb a' magyar tanuló sebészeknek, általában pedig minden magyar orvosnak, valószínű jótétemény; a' tudomány' azon ágára nézve pedig, melyet tárgyaz, műnyelvi tekintetben, az eddigi sikertelen próbatételek után, valószínű megkezdője egy magyar sebészi literatúrának.

Bugát professornak ritka mértékben jutott az a' szerencse: bizonyos fokáig a' lehetőségeknek, majd minden tudományos kifejezéseket, ha merészen is, de többnyire helyesen alkotott, rövid, vagy legalább tömött, mennyire a' nyelv engedi, elég jól hangzó, 's mennyire az eszme' természete mellett lehet, a' tárgyat megütő világos, magyar műszavakkal visszaadhatni. Nem mondom ezzel, hogy szavai mind ilyenek, mert a' hol nem néhányról, hanem sok ezerről van szó, a' feladás felülmúlja egyes ember' erejét, sőt felülmúlja magának a' nyelvnek képességét is fejlődése' valamely egyes időszakában. Ahhoz t. i. hogy illy sokágu tudományban, vagy helyesebben, tudományösszességben, a' műnyelvi teljes en megalapuljon, sok ember 's az idő' érlelő melege kívántatik. De a' tisztelt író, ismervén a' népi nyelv' kincseit úgy, mint régi literatúrákat, belevén avatva a' nyelv' szabályaiba, mint a' tudománynak, melyet művel, minden titkaiba; egy olly műnyelvet alkotott az orvostudománynak, mely nem egymásra való tekintet nélkül, mint a' jó óra, ötlet vagy tetszés hozza magával, nyelvellenesen, talán tárgyvetőleg vagy nem eléggé kimerítőleg 's különböztetőleg, készült szavakból áll össze: hanem alkotott egy organicus egészet, a' tudomány' és nyelvrendszer' alapjain nyugvót, belső összefüggéssel, 's azon belső reproductív étellel bírót, mellynél fogva azt, bárkinek, ki a' szükséges készülétekkel bír, szerencsésen folytatni, 's a' benne magában is találató hézagokat pótlani, hibákat javítani lehet: a' minthogy azt helyenként többen próbálták is.

A' jelen fordítás híven adja vissza eredetiének értelmét, és világosan is, mennyire olly tárgyat lehet, mely annyi műszót tesz szükségessé. Csak hogy nem kell az olvasónak restelni azok' tanulását, mint nem resteli más nyelvű munkákban. Mert műszót anyanyelven

*

csak úgy kell tanulni, mint máson; csak hogy könnyebben nyomulnak emlékezetünkbe. Érdékeltük, hogy vannak a' fordítónak olly szavai is, mellyeket, midőn lehet majd, föl kell cserélni másokkal; de ezek kevesek 's olly hamar egyebekkel tán nem is pótolhatók, a' miért most vizsgálatukba nem is ereszkedünk. Intézte el az idő. Hanem hasznosnak itéljük néhány szóval a' szerző' nyelvéről és előadásáról általánosan emlékeznünk, mert különben is, ha nem tévedek, ez az oldal az, mellyre leggyakrabban hallani észrevételeket. Ugyan is nem tagadhatni, hogy a' szócsinálás' szükségére némi szeretetét gerjeszté benne a' külökdésnek; ennél fogva a' szerző eltér néha a' már meglevőtől, akár egyes szavakban, akár a' beszéd' formájában, a' mi ha magában véve, gyakran hasznos lehet, a' mennyiben ez által is gazdagodik a' nyelv, 's változatosbba leszen a' beszéd; de nem olly munkába valók, mellynek tanulása tárgyánál fogva 's az okvetetlenül szükséges sok újítás által ugy is meg van valamennyire nehezítve. Nem kell félnünk, hogy e' vagy ama' szó vagy fordulat, melly egyébiránt hasznára van az egész nyelv-kincsnek, nem fog, ha itt nem is, de másutt, előbb utóbb, 's pedig a' szintűgy élénken, mint igen szerencsésen neki indult nyelvfejlődés mellett minél korábban, 's mihelyt szükség leszen reá, mintegy magától előteremni; minden esetre pedig úgy teszszük nyelvbővítő rendszerünket minél közszerűbbé 's elfogadhatóbbá, ha rajta vagyunk, semmit helyén kívül 's a' szükség', vagy legalább kitünőbb haszon' látszata nélkül nem merni. Ime csak öt hat év előtt is, melly keserű oppositio létezett még a' neologia ellen, 's létezik egyes vidékeken, körökben 's individuumok közt még most is: 's ha végig tekintünk az azóta elfogadott szavak 's formák' seregéin, világos, mikép azok a' szükség' útlevelével be tudtak még az érdekelt körökbe is hatni. Nem ritkaság már most a' legorthodoxusabb ajkáról is nem kevés új szót hallani, 's csak azért, mert azt alkalmasint érzi már ma a' legnagyobb rész, hogy ha magyarul akarunk beszélni, csak ugyan magyar szavakkal is kell élni; 's ha mire nincs régi, élni kell újjal is. Azon kell lennünk, hogy minél ritkábban kérdezhessék — értem, joggal kérdezhessék — az írótól, miért ezt így? hiszen lehetett vala így is. 'S azon felül az új nem is mindig

szébb, nem jobb a' réginél; 's igen szépnek kell lennie hogy tessenek. Ezt leginkább a' tudományos előadásra ohajtom értetni. Azért nem reménylhetni hogy, midőn a' fordító „képeltetik“ szóval él, a' szokottabb képeztetik helyett; „félkörídom szerint“ 's így mesterségesben és hosszabban mint a' szokott „félkörben“; „környeltetik“ e' helyett: körülvétetik; „aljasodó életerő“ „hanyatló“ helyett; „bél-tartalék“ e' helyett „bél-tartalom“, mi jobban is teszi ki értelmét, mert a' tartalék a' régiebbek szerint 1. fulcrum; 2. repagulum; 3. réserve, stb.: ezen újítások kedvet leljenek; így kérdés az is, szébb hangzásnak-e, 's helyesbék-e mindenütt az érintet, bevágat, kiadat, fordítat 's több eff. az érintés, bevágás, kiadás, fordítás helyett. Általában a' szerző' nevezeteb különködéseit beszédszövetben és írásban két elv alá rendelhetni: a' széphanyszásé 's a' betűgazdálkodásé alá; 's azok a' nyelvvel bánásban nagy figyelmet érdemelnek, csak hogy állandóan szem előtt kell tartani, miképen elsőbb és magasb elvek az etymologia, 's az avval összeegyeztetett józan nyelv-szokás; 's hogy amazokat csak ezeknek, ugy szólván, helybenhagyásával szabad követni 's ott, hol két egyformán jó közt lehet választani. Széphanyszás' okáért látszik a' tisztelt író a' hosszú vocalisok' egész seregét megrövidíteni, hol a' közönségesebb szokás ellenkezőt kíván; 's betűgazdálkodásból lelünk nem csak kettősen hangzó consonánsokat egygyel visszaadva, hanem a' szenvedő igéknél ragokat is kiszöktetve, a' mi már magát a' grammaticát is sérti, ilyenek: fektet-ik, levetköztet-ik, különböztet-ik; az ik maga szenvedő igét nem képez, a' felhozott példákban pedig a' tet mivellető rag. Mert közép igéből (fekszik, vetköz-ik, különböz-ik) közvetlenül nem származtathatni szenvedőt. Igaz hogy a' vetköztet-tetik, különböztet-tetik a' használhatlan formák' sorába tartozik; de ezek könnyen eikerülhetők, ha a' mondatot cselekvő formában adjuk, mellyet nyelvünk' szelleme különben is jobban szeret ama' másiknál.

Azonban illendő megjegyezni, miképen Bugát prof. ezen újabb munkájában sokkal kevesbbé tér el a' szokottól mint az előbbieken; 's mink neki szerencsét kívánunk nehéz pályája' folytatásához. Mert az efféle kifogások, ha állanak is magokban, nem vétethetnek számba, midőn olly munka' érdemének kife-

leléséről van szó, millyet itt az egész magyar orvosi közönségnek szívhez kötőleg ajánlani, szoros kötelességnek tartjuk.

D. Schedel F.

Vallás.

1) *Emlékezetek az istenről, virtusról, örökkévalóságról. Albach után fordította A. D. G. Kolosvárt, a kir. lyceum bet. 1835. (a borítékon 1836). 8. 478 lap.*

Egy köz tiszteletű német hittudós a következő panaszokra fakad egyikében a legjelesb vallási folyóiratoknak: „Az úgy nevezett mívelt rendek közt találni férfiakat, kik osztályokban alapos és terjedt tudománnyal, hivatali ismeretekkel és ügyességgel bírnak, 's abban is, mi rendszerint általános műveltségnek nevezetik, nem járatlanok; de soha nem tarták érdemesnek arról, mi a gondolkodó fej előtt a legmagasb 's a legmélyebb egyszersmind: a' religióról, alaposb ismereteket szerezni, mint ifjuságokban szereztek. Ezen mélyebb ismeret' hiányából szülemlik nem ritkán a' s z e n t iránti egykedvűség, vagy épen annak lenézése. — Egy más osztályáról azoknak, kik magokat a' műveltek közé számítják, az áll, mit a' költő mond:

Igaz, nem a' legjobb az, mihez szoktanak,
De rettenetes sok a' mit olvastanak.

Az idősbek ezek közül, jó tömegét olvasták össze azon könyveknek, mellyeket a' múlt századi francia philosophiai iskola terjesztett, össze azt a' számos utánaotatot, mímelést és majmolást, mi Németországban akkor divatra kapott. A' fiatalabbak, egész seregét nyelték el mindenféle vizenyős románoknak, mellyeknek özönvize még nem rég árasztotta el, 's részint jelenleg is elárasztja Németországot. Olyat azonban azok is ezek is igen keveset olvastak, mi képes volna őket az ember' vallási viszonyai, a' keresztyénség 's ennek magas becse felől felvilágosítani. Azért nálók nem ritka azon vélemény, hogy a' vallás csak gyermekek- és dajkáknak való, hogy az olly állazó, melly alkalmas a' sokaságot rendőri korlátokban tartani: nem pedig olly dolog, mire mívelt embernek gondjának kellene lenni. Baj ez azokra nézve, kik műveltséget követelnek; de még nagyobb baj a' hittudósokra nézve az, hogy ezen állapot' bűne nagy részt az övék; mert írásaikban a' jó izlés többnyire ismeretlen vendég; ők

egész sereg könyvet irnak, mellyek közt világi embernek éldelhető egy sincs; mert ők azon csodálatos szempontból indúlnak, hogy annál tudósabb arczu valamelly könyv, minél több 's kisebb czikkekre van tartalma felaprítva, minél vadonabb formába van öltöztetve, 's minél óriásibb az idézetek' bástyázata, mellyel körül van sánczolva. Avvagy, ha valamelly mívelt világi arra kér, jeleljek ki neki olly könyvet, mellyből szabad óráiban a' hit' tárgyaiban egyről másról tanúságot meríthessen: hanyat választhatok a' végetlen tömegből, mellyek rá nézve megemészthetők? Mert úgy látszik, hogy a' keresztyénség' közelebbi 's alaposb ismertetét csak kevés, a' barbár iskolanyelvbe avatottak' kirekesztő birtokává ohajtják tenni, 's a' világiaknak léleképítésre szolgáló könyveken kívül ritkán akarnak egyebet juttatni! 'S még is csodákozunk, ha ezeknél ritkán lelünk többet, mint felüleges ismertetét a' keresztyénségnek?“

Nem illik-e e' kép reánk, 's fájdalom! a' mi vallási és hittudományi állapotunkra is? csak hogy itt, e' véghetetlen parlagság mellett sereg könyvről nem lehet szó, mellyeknek irásában mai nap már nem fáradoz senki. Tudományos munka nálunk kevés, világiaknak szóló pedig épen nem lát napfényt, ha a' Guzmics által megindított Egyházi Tárt kivesszük, de melly, úgy tetszik a' laikusok közt még nem lelt közönséget. Azért, e' nagy szükségben, élénk köszönettel kell fogadni olly philosophus pap' lélekkel és hévvel teli beszédeinek fordítását, mellyek mind a' nézetek' tisztasága 's emelkedettsége, mind az előadás' magával ragadó, magasb ihletű lelkesedésével képesek a' legelhanyagoltabb szívben is fenkölt érzéseket támasztani. 'S noha a' fordító nem éri el az eredetinek oratori szépségeit, nem azt a' teljet és kerekdedséget, melly Pater Szaniszló' szónoklatát olly megkapóvá teszi: noha, elvétett szempontból indúlván azt hívé, hogy a' kifejezés és beszédszövetnek nem szükség, vagy nem tanácsos azt a' kényes és válogatott természetet adni, mellyel németben bír, hanem hogy azt — mi csakugyan egyedül mívelt rendeknek van szánva — célirányos közönségesb nyelven adni: még is a' fordító' dolgozását sikeretlennek mondani nem lehet. Tudniilik annyira meg van a' fordító eredetiétől hatva, hogy áttétele többnyire elég nemes és csinos; 's még csinosabb lett volna,

ha azt a' sok az ő-t, e g y-et (mi előszócska gyanánt legtöbbször németes), némelly bugyogó formákat, péld. „hog y sem ne talántán“ „mint talán“ helyett, került volna.

Ellenben nyelve 's a' mód, mellyel a' szavakat leírja, gyakran vétkes. Nem tartjuk szükségtelennek némellyeket kifejyezni, annál is inkább, minthogy az efféle hibák többi erdélyi társainknál is gyakoriak, sőt mindennapiak. Mindenek előtt ilyen a' rövid hangzók' meghúzása; péld. a' rövid e-é: nÉkünk, véLle (két l-lel, 's így két hiba egy szóban), mÉrész, mindennÉmü (a' gyökérből nem, genus), stb.; a' rövid o-é; bÓldogság, Órvosság, Óly ('s egy l y, ismét két hiba egy szóban), vÓlt, gondÓl stb.; a' rövid u-é: sŰgár, mŰtat; a' rövid ő és ü-é: űzŐk, gyŰmŐlcs, föld, bűjtölŐk (én), kikerŰlőm (én), erkŐlcs, Őszve, Őnként, Őnszeretet, kőzép, szűkŐlködni, jön, külŐnben, dŰgleletes, ébresztessŰnk, legyŰnk, nekŰnk, szŰkség stb. Ki beszél így? 's ha vannak, a' mint tudjuk vidékek, hol egy vagy más az említettek közül köz nyelven divatos; de hát illy divat az, mellyet írónak tisztelni, követni kell, minden századok 's jobb írók' szokása' megvetésével? 'S meghúzások, mellyek egyébiránt is, valljuk meg, kissé húzakodó nyelvünknek teljességgel nincsenek ékességére; nem hozatnak helyre olly hangzók' megrövidítése által, mellyek viszont hosszak természetöknél fogva, mint péld. az ít szóképző' í-je: szomorít, teljesít, indít, stb., noha van vidék, melly azt állandóan megrövidíti; illyenek dicsőség, köfalzat stb. sőt effélék is olvastatnak: igéret, dicséret, igéret, dicséret helyett. Szintígy van a' könyv teli mássalhangzók' kettőzésével, hol egyesnek kell állni, 's egyesekkel kettősök helyett; péld. épPen, téveLlyedni, golyóbisSa: épen, tévelyedni, golyóbisa helyett; 's viszont: oly, mely, mily, valyon, fesleTség stb., holott illyenek divatban, bár hibásban is, alig vannak; a' dunamellék oll-ot, mell-et, a' tiszamellék ojj-ot, mejj-et mond, a' szerző' írásmódjára nem tudok auctoritást. Másutt fel is cseréltetnek a' mély hangzók, péld. azokAn, árnyékAt, 's viszont társOd, csikOr, mi bélyegzi ugyan az erdélyi szójejtést; de hát mit akarunk mi? dumaisan, tiszaisan, gücsejesen, hienczesen, palóczosan, erdélyiesen stb. írni, vagy talán magyarul? úgy, mint a' régi 's új divat nemesb és felsőbb értelemben kívánja, a' szónyomozás tanácsolja, a' minden-

kori jeles írók' többsége javálja? Gyakran hallom e' panaszt: grammaticánk, helyesírásunk nincs még megalapítva, 's kiktől hallom? Egyedül azoktól, kik restek azt tanulni. Mert kinek Révai 's Horvát István' nyomázosai semmik, ki legközelebb g. Teleki József' 's az academia' pályairásaikból nem okúlt, 's a' m. t. társaság' rövid, de világos szabályait nem érti, vagy követni nem tudja, vagy tán nem akarja — ha nem tud is helyettök helyesbeket 's világosbákat előállítani — az inkább ne is írjon. Nagy megvetése fekszik abban az írói talán első kötelességnek szintígy, mint a' közönségnek is, ha ki tollat ragad a' nélkül, hogy sorait hibátlanul le tudná írni; a' nélkül, hogy azt tudná — mert egyszer már csak ki kell mendani — mit miveltebb nemzetársainknál nem tudni, iskolás gyermeknek is szégyen. Engedelmet a' keserű szóért; de kötelességgé teszi azt a' mindennap tapasztalt elmulasztás; 's az ügy' szeretete parancsolja, hogy e' részben is mindenkor kimélet nélkül megrovassék a' hanyagság, gondatlanság, vagy szabály' megvetése: mit e' lapok gondosan is fognak minden alkalommal teljesíteni.

D. Schedel F.

NÉMET LITERATURA.

Történettudomány.

- 1) *Allgemeine Geschichte der neuesten Zeit, von dem Ende des grossen Kampfes der europäischen Mächte wider Napoleon Bonaparte, bis auf unsere Tage, durch Ernst Münch. 6 Bde (mostanig). Leipzig u. Stuttgart, bei Scheible. 1833—5. 8r. minden kötet 400 lapon túl.*

Ezen mind tárgyánál — saját korunk' történetei —, mind lelkes szerzőjénél fogva nagy figyelmet gerjesztett 's nagy részvételt fogadott munka a' bécsi congressussal (1814) kezdő elbeszélését 's azon eseményekkel végzi, mellyek 1829-ben a' juliusi forradalomnak okát vetették meg 's alapjait, t. i. a' martignaci ministerium' elbocsátásával. E' tizenöt évi időkört négy korszakra osztja, mellyeknek határvonalaiavá az acheni, laybachi 's veronai congressusok tételnek.

Münch prof. az újabb kor' azon írói közé tartozik, kiknek az elvek' többszöri változtatása lányatik szemre. Ha e' változtatás érettebb gondolkodás', öregbült tapasztalás' 's így változott megg y ö z ő d é s' gyümölcse, nem lehet ellene kifogás. Ezt a' szerzőre nézve itt

vizsgálni nincs helyén, 's midőn ő maga az előszóban efféle hitcseréknek okait igyekszik kifejteni, 's némi fájdalommal érdekl, miképen a' férfiúi hideg meggyőződést ifjusága' gazdag, szép, bájoló álmával vásárolta; ellenadatok' hiával lévén, nincs sem jogunk, sem módunk őszinteségében kétkedni. Hanem lásuk mennyiben sült el, a' legújabb idő' történetírójának részrehajlásokat kerülni. Münch az okoskodó történetírók közé tartozik, minél fogva hivatásában fekszik a' történeti események' okait 's azoknak szövedékét lelkiismeretesen nyomozni. E' tekintetben pedig, u. m. az okok' fürkészésében, úgy látszik, a' szerző általában az optimismusnak hódul, 's a' vak természeti erőknek, valamint az emberi szenvedélyeknek, kivált a' nemteleneknek, kelleltinél kevesebb befolyást enged. Így azt mondja Napoleon' bukásáról: „hogya a' század' legnagyobb értelmessége 's legnagyobb anyagi ereje, még hatalmasabb eszmék' segédelmével, egy erkölcsi elv 's majdnem regényes vagy mesés lelkesedése által a' népeknek győzetett le;“ holott e' catastropha' legközvetlenebb okát inkább ama' kemény téli hidegben kell keresni, melly orosz járásában lepte meg a' világhódítót, 's anyagi erejét törte meg: mi nélkül azt hihetőleg semmi, bármelley fenséges szabadsági eszme, és semmi, bármelley lángoló lelkesület nem fogta volna tönkre tenni. Még gyakrabban történik, hogy a' szerző az általa névnel fogva is felhozott személyek' indítóokai' erkölcsiségét túlbecsülván, az őket gyakran vezetett legvastagabb önzést a' legnemesb rugókkal cseréli fel. Így hol a' philhellenismus-ról van szó, nevek magasztaltatnak, mellyektől ama' fensőbb emberiségi nézetek, mik másokat a' legszebb tettekre ösztönzének, tökéletesen idegenek voltak. T. i. az, mint Angliában, úgy Németországban is, noha itt talán csak kivételképen, kedves alkalmúl szolgált holmi önző, tisztátalan érdekek' kielégítésére. Hasonló okból és móddal csalogdik a' szerző helyenként azon különféle lépések' előadásában, mik a' congressusoknál, a' német szövetséggyűlésnél, 's az illető kormányoknál a' kereskedési 's ipari szabadság' tárgyában tettek, a' németországi ugynevezett daemagogiai fondorlatok' festésében stb. A' szerző restelte talán szavát fölemelni ezen drámák' vétkes személyei ellen, mint a' kiknek legnagyobb része maiglan is él; holott annak, ki

a' legújabb kor' történetei' irására elszánja magát, szükségképen el kell' magát tükélni az igaznak bármelley áron kimondására. A' gráncs azonban csak azon szakaszait illeti a' munkának, hol a' szerző egyes dolgokba becsátkozik, egyes személyekre megyen által.

Hasonlíthatatlanúl helyesb, sőt szinte minden észrevételen felül áll okoskodása ott, hol általános állapotok forognak szóban. Ide tartozik p. o. azon lettdolgok' előadása, mellyek a' nyilvános szellemnek Németországban haladásait 's kicsapongásait okozák a' szerencsésen befejezett szabadsági tusakodás után. Itt is, egyebütt is szempontjai éleslátásának 's részrehajlatlanságának egyformán szolgálnak becsületére; őt sem sympathiái nem vakítják el egy kedvelt dolog- vagy eszmével netalán járó kártékonyság iránt; sem antipathiái nem törnek ki szenvedelmes gyűlötségbe; inkább annak lehetne talán őt gyanújába venni, hogy véleménye' előadásában néha mind a' két ellenkező fél' tapsait is vadászsza, hogy személyes viszonyát se egygyel, se mással, föl ne áldozza. 'S minél inkább közelítünk a jelenkor' eseményeihez, annál inkább szaporodnak a' nehézségek nem csak az okok', hanem a' lettdolgok' valóságának nyomozására nézve is; minek egyfelül épen a' tárgy' közelsége, másfelül azon különféle elfogódás oka, mellyen magát mindenkor túltenni nehéz, sőt talán nem is lehet.

I.

2) *Pragmatische Geschichte der nationalen und politischen Wiedergeburt Griechenlands bis zu dem Regierungsantritt des K. Otto; von J. L. Klüber. Frankfurt a. M. bei Varrentrapp. 1835. 8r. XXIV és 607 lap.*

Görögország' újjá születése 's megszábadulása az újabb kor' rendkívüli 's váratlan eseményeihez tartozik. Ki várta volna azt csak egy évvel is a' fölkelés előtt, 's midőn az kitört, ki számolt volna kedvező sikerre? Igaz, itt sem volt foganat, ok nélkül. Napoleon' egyiptomi járása, ha nem az lett is kimenetele, melly célba volt véve, még is előkészítette a' keletnek későbbi változásait. Általa alapítatott meg a' Földközi Tengeren a' britt uraság, melly Malta' birtoka által meglön erősítve; általa fordítatott az europai politica' szeme a' keletre, 's rá leszen már most fordítva örökre. Igaz, hathatós erkölcsi okoknak kelle még ezekhez járulni, A' politica'

szabadságot harsogató közönséges szózat áthatott a' keletre is, 's itt annál készebben fogadtatott, mennél súlyosabb volt a' nyomás. 'S még is egyike volt a' legváratlanabb tü-neményeknek, látni, mikép egy számos szá-zadokon keresztül eltiprott nép hirtelen föl-kele, 's idegen segély nélkül évekig szeren-csésen kiállá zsarnokával a' harczot, 's leg-végre szerencsésen czélt is ért. E' tusa' történetét most megírni, annál nagyobb érdem, minél nagyobb volt e' nép' viszonyai- és sor-sának változtatása. Már most is, kevéssel e' tusa' befejezése után, melly nehéz ezen ese-mények' hosszú sorát emlékezetében megújítani; mennyivel nehezebb lesz az későbbi idő-kben! 'S azért felette korirányos munka volt az, mellyet itt oly író vállalt, ki arra elébbi politikai 's írói pályájánál fogva, egyebek föl-ött hivatalos volt. Meg kell azonban je-gyezni, hogy a' szerző, ki nem járt Görög-országban, és csak nyilvánosság tudósítások-ból meríthetett, nem adhatott egyebet, mint külső historiát; a' belső felől más tanukat kell majd kihallgatni, kik előtt egyéb források is megnyílnak.

De nem a' történeti szempont maga az, mint helyesen jegyzi meg a' szerző, melly ez esemé-nyeket fontosakká teszi, hanem a' statustu-dományi is.

Maga az elbeszélés, melly, mint illet, az időrendet követi, tizennégy rövid, de tettekben gazdag évet ad elő, a' fölkelés' kezdetétől, 1821. martiusban, Otto király' thronusra lépéseig jun. 1. 1835. A' tárgyak' sokasága miatt a' szerző öt korszakra osztá az egészet. Az első kezdettől Anglia 's Orosz-ország' összeköttetéseig értekezik a' tusa' el-intézése végett, t. i. aprilisig 1826; a' máso-dik septemberig terjed, 1829. midőn a' porta módosult főuraság mellett egyezkedni akart; a' harmadik, aprilisig 1830., midőn ugyan az Görögországnak tökéletes politicalai füg-getlenségében megegyezett, egy örökös mo-narcha alatt; a' negyedik május' 21-keig 1830., midőn Leopold herczeg a' neki ajánlott 's el-fogadott fejdelemségről ismét lemondott; az utolsó végre Leopold' visszalépésétől junius' 1-eig 1835., midőn Otto király uralkodását

kezde. Előszavában a' szerző azt mondja: „Föltett czélom vala a' görög státus' táma-dása, képződése' 's szerkezete' történeteit a' szabadság' emelkedésétől 1821, Otto király' magán-uralkodásra lépéseig 1835. egyszerűen 's a' lehető rövidegben rajzolni; minél fogva a' hadi dolgoknál a' legfontosbat lehetete csak kiemelni, a' kevesebbé nyomos dolgok közül pedig azt, mi a' fejlődés' összefüggésére 's a' fő czélra tartozni látszott.“ E' terv' kivitele nem volt könnyű; meg fogja azt engedni az, ki a' különféle pártok' töredékes, gyakran ellenkező vagy túlvitt tudósításaikat ismeri; 's csak olly férfinak lehetett az igazság' aranyát kiszem-elnie, ki olly biztos historiai tactussal bir, mint e' lelkes, tudós és nagy nevű diplomata 's történetirő.

2 és 1.

Tudós társaságok.

— *M. tudós társaság.* A' m. academia' 5-d. nagy gyűlése által másod izben kített ezen történettudományi jutalomkérdésre: „Milyen befolyások volt honi váro-síneknek nemzetünk' kifejtődésére és csinosbulására?“ m. évi decemb. utolsójáig mint határnapig négy rendbeli pályairat érkezett, 's a' januárius' 2. tartott kis gyűlés-ben vizsgálat alá is bocsátatott. Sorsokat a' folyó évben tartandó 8-d. nagy gyűlés fogja eldönteni.

— *Marczibányi-intézet.* — A' Marczibányi familia' intézetére ügyelő küldöttség által 1834. november' 30. hirdett jutalomkérdések közül 1836. augustus' 29-keig mint határnapig, tízre összesen 14 pályairat érkezett, hét kérdés pedig felelet nélkül maradt. (L. Tud. Gyűjt. 1836. IX. 221—5 l.). Mikoráig fog e' dolgozatok' sorsa eldöntetni, a' hivatalos jelentés nem érdekl.

— *Francia academia.* Guizot, francia közokta-tási minister, ki de-Tracy' helyére választatott el a' francia academia' tagjává, múlt dec. 22. foglalta el székét egy, a' XVIII. századbeli francia philosophia' történeteit festő értekezés' olvasásával. A' válaszoló beszédet Ségur tartotta.

Bibliographiai jelentő.

Legujabbak.

Gottwald Gáspár: Magyar nyelvtudomány a' magyar ajku tanulók' számára, és a' divatos új és régi szavak' jegyzéke. Pest, 1836. 8. 20 kr.

Szótagolás képekkel, vagy mi módon tanul meg a' gyermek rövid idő alatt, 's egyszersemind jó kedvvel olvasni. Bécs, 1836. 4. 2 f. 30 kr.

Igazítások: Első számunkban, a' 2d. l. 1. h. 8. s. olv. esökkeneése; a' 4d. lapon, 2d. hasábon, alulról 5d. sorban mondhatni helyett olv. mondani. 6. l. 2d. hasáb, 8d. sor: kifogyasztották helyett olv. kifosztogatták; 7. l. 1. h. 12. s. olv. különbözök; 7. l. 2. h. 12. s. olv. gondatlanabb; u. ott, 19. olv. juttatja-e.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.